

Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden: themanummer over de adel

Deel 123-4 van de *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden* is in zijn geheel gewijd aan de adel in de Nederlanden in de late middeleeuwen en de vroegmoderne tijd. Deze chronologische en geografische inperkingen blijken overigens niet uit de titel, maar komen in eerst in de inleiding ter sprake. In zeven artikelen, die vooraf worden gegaan door genoemde inleiding, wordt aandacht besteed aan diverse aspecten van adelsgeschiedenis.

In de inleiding gaan Thérèse de Hemptinne en Jan Dumolyn in op de historiografische stand van zaken op het gebied van adelsgeschiedenis in de Lage Landen. Eerst wordt gekeken naar hardnekkige stereotype visies op de geschiedenis van de adel. De bekende misverstanden over de constante lijn van neergang en verval van de adel vanaf de late middeleeuwen en de preciaire positie van de adel aan de vroegmoderne vorstelijke hoven komen daarbij aan bod. Daarna worden de historici die zich verdienstelijk hebben gemaakt voor het adelshistorisch onderzoek en de door hen toegepaste onderzoeksmethoden geïntroduceerd.

In het hoofdstuk “De la noblesse médiévale à la noblesse moderne” behandelt Paul Janssens het adelsbeleid van de Bourgondische en later Habsburgse vorsten in de 15de tot de vroege 17de eeuw. Toen de Bourgondische staat nog in wording was, speelde het verlenen van de prestigieuze Orde van het Gulden Vlies daarin een centrale rol. Met name leden van de belangrijke hoog-adellijke families werden ermee vereerd om hen zo aan de hertog en zijn huis te binden. Karel V en Filips II maakten meer gebruik van het verlenen van adeldom aan personen en families die zich in hun dienst hadden onderscheiden, waardoor een geheel nieuwe categorie van edelen ontstond.

Mario Damen en Atheun Janse zijn betrokken bij het door NWO gefinancierde onderzoeksproject *Nobility in the Burgundian-Habsburg Low Countries. Princely Politics and Noble Families, 1430-1530*. Hierbij liepen ze tegen een aantal lastige vragen aan. In hun bijdrage “Adel in meervoud” snijden ze het probleem van de exacte afbakening van de adel in de late middeleeuwen en de 16de eeuw aan: wie behoorden nu eigenlijk tot deze groep? Deze kwestie staat het beschrijven van de geschiedenis van de adel in de Bourgondische-Habsburgse Nederlanden in de weg en bemoeilijkt ook een prosopografische aanpak bij het historisch onderzoek. De auteurs stellen daarom voor om met behulp van voor de hand liggende selectiecriteria vier verschillende (adellijke) populaties samen te stellen: 1) ridders, knapen en baanderheren, 2) eigenaren van (hoge) heerlijkheden of (semi-autonome) vorstendommen, 3) eigenaren van kastelen en 4) beschrevenen ter standenvergaderingen (namens de tweede stand). Hoewel niet geheel volledig of uitputtend kunnen met behulp van deze populaties toch goede vergelijkingen tussen edelen in de verschillende gewesten gemaakt worden.

Verscheidene Nederlandse gewesten werden in de 14de en 15de op enig moment verscheurd door partijstrijd. De Hoekse en Kabeljauwse twisten zijn daar het bekendste voorbeeld van. Véronique Flamang behandelt in haar bijdrage “Partis en Hainaut?” de minder bekende partijstrijd in Henegouwen in de periode 1424-1428. In dit conflict namen aanhangers van gravin Jacoba van Beieren het op tegen die van haar ex-echtgenoot hertog Jan IV van Brabant. De Henegouwse adel speelde hierin een vooraanstaande rol. De partijkeuze door de edelen werd voor een groot deel door twee elementen bepaald: de ligging van de bezittingen van de edelman in kwestie en de zwakke persoonlijkheid van Jan IV.

Zeeland geldt over het algemeen niet bepaald als een adelsgewest. Toch gaat dat voor de middeleeuwen zeker niet op, zo laat Arie van Steensel zien in zijn bijdrage “Edelen in het laatmiddeleeuwse graafschap Zeeland”. Ook van het nogal eens beschreven algeheel verval van de adel was in Zeeland rond het jaar 1475 geen sprake. Van Steensel toont aan dat edellieden juist een stevige vinger in de pap van het gewestelijke bestuur hadden door hun ambten en hun positie in de Staten van Zeeland. Ook hun inkomsten uit feodale rechten droegen hier aan bij. De toenemende invloed van de landsheer en de steden deden hier niet wezenlijk aan af. Juist momentopnames als deze geven een goed beeld van de ontwikkeling van de adel in een bepaald gebied.

Jelle Haemers schetst in zijn bijdrage “Opstand adelt?” de politieke ideeën van een drietal edelen die tegen hun landsheer in opstand kwamen. In 1491-1492 moesten Lodewijk van Gruuthuse en vader en zoon Adolf en Filips van Kleef zich op last van Maximiliaan van Oostenrijk voor het Kapittel van het Gulden Vlies verantwoorden voor hun leidende rol in de Vlaamse Opstand (1482-1492). Trouw aan de landsheer was de norm voor de adel, maar als de heer van zijn kant taken verzaakte, moest hij

rekening houden met verzet van edelen. De beschuldigde edelen waren dan ook van mening dat zij het aan hun stand verplicht waren om aan de opstand deel te nemen, ja er zelfs leiding aan te geven. Afstamming en deugd waren de belangrijkste elementen in het adellijk denkkader. Doel van deze 'ideologie' was niet minder dan de handhaving van de vooraanstaande politieke en sociale positie van de adel.

In hun artikel "Beeldvorming rond adel en ridderschap bij Froissart en de Bourgondische kroniekschrijvers" behandelen Frederik Buylaert en Jan Dumolyn de representatie van adel en ridderschap in de werken van Jean Froissart en andere Bourgondische chroniqueurs uit de 15de eeuw. Met name de sociale functie van deze werken worden daarbij belicht; welke invloed ging ervan uit op de adel? De kronieken beschreven de maatschappelijke realiteit van adeldom en definieerden het adellijke waardenstelsel. Adellijke idealen, normen en waarden werden erin vastgelegd.

Luc Duerloo sluit de bundel af met zijn bijdrage "Het blazoens ontsmet". Hierin wordt gekeken naar het gebruik van heraldiek in de periode 1550-1750. Deze symbolische representatie van (het roemruchte verleden van) de familie was geenszins alleen aan de adel voorbehouden. Toch zijn er in de behandelde periode met name in de Zuidelijke Nederlanden met wisselend succes pogingen geweest om zo niet het gebruik van de gehele heraldiek, dan toch die van bepaalde bijbehorende versierselen zoals de helm tot exclusief voorrecht van de adel vast te leggen. Door het ontbreken van een landsheer en, daarmee samenhangend, officieel beleid rond het gebruik van heraldiek, kwam het daar in de Republiek der Verenigde Nederlanden niet toe.

Bovengenoemde artikelen zijn stuk voor stuk interessant. De verdeling van de bijdragen naar regio en periode is echter minder divers dan de redactie suggereert. De nadruk ligt over het algemeen op de 15de eeuwse Bourgondische Nederlanden (Vlaanderen, Brabant, Holland, Zeeland en Henegouwen). Het is een gemiste kans dat men zich al te zeer heeft beperkt tot gewesten waar al geregeld over is gepubliceerd. Niettemin is de bundel een aanrader.

Marc Tenten, maart 2009.